

EWA NARKIEWICZ-NIEDBALEC

PRZEMIANY ASPIRACJI EDUKACYJNYCH MŁODZIEŻY MIASTA PRZYGRANICZNEGO

1. Orientacje życiowe młodzieży

Apiracje są cechą psychospołeczną ludzi powiązaną z innymi cechami osobowości. Mogą być cechami zarówno pojedynczych osób, jak i szerszych zbiorowości. Andrzej Janowski (1977, s. 32) zaproponował definicję aspiracji, zgodnie z którą są to „w miarę trwałe i względnie silne życzenia jednostki dotyczące właściwości i stanów, jakimi ma się charakteryzować jej życie w przyszłości, oraz obiektów, jakie w tym życiu będzie chciała uzyskać”.

Aspiracje są tym szczególnym rodzajem wartości w życiu człowieka, które motywują ludzkie działania. Jadwiga Szefer-Timoszenko (1981, s. 6) zwróciła uwagę, że obiekty aspiracji wywodzą się z wartości względnie trwałych i podstawowych; są one zwykle wartościami zinternalizowanymi. Inny badacz celów życiowych społeczeństwa polskiego, Antoni Sułek (1983, s. 293) zauważył, iż aby wartości stały się przedmiotem aspiracji, potrzebne jest przekonanie o możliwości osiągnięcia tychże wartości.

Ponieważ różne obiekty mogą stanowić dla człowieka wartość i przedmiot aspiracji, same aspiracje nie stanowią kategorii jednorodnej. Ze względu na dziedzinę, z których pochodzą obiekty aspiracji, w literaturze spotkać można aspiracje edukacyjne, zawodowe, rodzinne, społeczno-moralne, dotyczące czasu wolnego (A. Janowski, 1977 s. 85). W obrębie tych wskazanych, najistotniejszych płaszczyzn funkcjonowania człowieka podejmowane są działania, dokonywane wybory czyniące zadość jego aspiracjom życiowym. Są one jednym z istotniejszych czynników motywujących ludzką działalność. Podejmowanie działań zgodnych z indywidualnymi preferencjami daje jednostce poczucie sprawstwa i odpowiedzialności za własne wybory. Realizacja aspiracji może być źródłem satysfakcji z dotychczasowych osiągnięć, zachętą do dalszych działań i starań o urzeczywistnianie zamierzeń. Niezaspokojenie aspiracji wynikające bądź to ze zbyt wysokiego ich poziomu wobec możliwości jednostki, bądź z braku możliwości ich realizacji w określonych, niezależnych od jednostki warunkach, może być źródłem niezadowolenia i frustracji. Działania nakierowane na realizację wartości dobranych adekwatnie do możliwości i ocenianych pozytywnie nadają sens ludzkiemu życiu. Brak

natomiast koncepcji sensu życia może wywołać nerwicę egzystencjalną i neurastenię (K. Obuchowski, 1967, s. 237).

Uświadomienie sobie własnych pragnień i dążeń ma szczególne znaczenie w wieku dojrzewania człowieka, gdy w sposób bardziej lub mniej precyzyjny określa się strategię postępowania mającą służyć realizacji przyjętych zamierzeń.

Badania nad orientacjami życiowymi młodzieży mają długą tradycję, w Polsce sięgającą okresu sprzed drugiej wojny światowej (M. Kozakiewicz, 1965, s.62), jednak studia empiryczne służące rozpoznaniu rodzaju i poziomu aspiracji życiowych prowadzone były z uwzględnieniem odmiennych założeń metodologicznych i różnych zestawień celów życiowych przedkładanych do wyboru osobom badanym. Dlatego ustalenia tych badań często są nieporównywalne. Okresem sprzyjającym nasileniu się badań nad orientacjami życiowymi i aspiracjami są czasy przemian społecznych, zwłaszcza w makrostrukturach.

Jeden z badaczy (A. Gańczarczyk, 1994, s. 60) wyróżnił dwie podstawowe grupy orientacji życiowych młodzieży (uczniów szkół średnich) - aktywne i bierne¹, a w ich obrębie: reformatorskie, perfekcjonistyczne i nonkonformistyczne - jako szczegółowe warianty orientacji aktywnych oraz konserwatywne, konformistyczne i inercyjne - jako sposoby realizacji orientacji biernej. Przyjął on następującą definicję operacyjną: „orientacja życiowa to charakterystyczne dla jednostki, grupy nastawienie do różnych dziedzin życia i do własnego »ja«, wyrażające się w różnym nasileniu, odmianach deklarowanej lub/i rzeczywistej aktywności” (A. Gańczarczyk, 1994, s. 16). Orientacje aktywne przejawiają ci, którzy dostrzegają możliwość wprowadzania zmian u siebie i w otoczeniu. Orientacja bierna charakteryzuje te osoby, które nie odczuwają potrzeby wprowadzania jakichkolwiek zmian, wolą zachować dotychczasowy stan i funkcjonować przystosowawszy się do niego. Na podstawie reakcji na sytuacje zadaniowe Andrzej Gańczarczyk stwierdził, iż 60% młodzieży w wieku od 15 do 17 lat przejawia orientację bierną, 31% - orientację aktywną w stopniu słabym, a 9% aktywną w stopniu średnim i wysokim (A. Gańczarczyk, 1994, s. 103).

Składnikiem głównym orientacji życiowych są wartości, które dana osoba uznaje, ceni oraz realizuje. Współcześni psychologowie starają się ujmować świat wartości jednostki jako jej indywidualny, niepowtarzalny, otwarty i dynamiczny system, który najlepiej odzwierciedlić w postaci „piramidy”, mającej za podstawę trzy - cztery fundamentalne dla jednostki wartości (K. Ostrowska, 1994, s. 9). Trudno jednak na podstawie tak zdiagnozowanych systemów wartości jednostek charakteryzować systemy wartości szerszych zbiorowości. Może tego rodzaju trudności metodologiczne wymuszają na badaczach zjawisk społecznych — zwykle skupionych na poszukiwaniu tego, co wspólne, podobne u wielu osób — zajęcie się bliżej tym, co u człowieka

¹ Autor w zasadzie wyróżnił trzy grupy orientacji: bierne, aktywne i twórcze, jednak tej trzeciej prawie w ogóle nie zidentyfikował prowadząc badania empiryczne.

jednostkowe, niepowtarzalne, indywidualne; postulował to znacznie wcześniej Jan Szczepański (1988, s. 64).

Orientacje życiowe kształtują się wraz z rozwojem jednostki, nabywaniem przez nią doświadczeń i wiedzy o sobie i otaczającym świecie, pod wpływem oddziaływania rodziny, szkoły, grupy rówieśniczej oraz środków masowej komunikacji. Zgodnie z wcześniej przywołaną definicją orientacji życiowych, dotyczą one zarówno jednostek, jak i zbiorowości, w których można wskazać orientacje dominujące, najpowszechniej realizowane. Orientacje danego pokolenia odzwierciedlają panujący wzór sukcesu życiowego, który upowszechnia się i staje siłą motywującą działania wielu ludzi reprezentujących tę samą generację. W odniesieniu do kolejnych pokoleń Polaków (począwszy od XIX wieku) można mówić o pokoleniach nastawionych na walkę o niepodległość w czasach zaborów i wojen, odbudowę kraju po drugiej wojnie światowej, „małą stabilizację” w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych, upomnienie się o godność człowieka w okresie powstania „Solidarności” oraz budowanie gospodarki wolnorynkowej obecnie. Czy dzisiejsze pokolenie trzydziesto-, czterdziestolatków zyska miano twórców podstaw gospodarki rynkowej, pokaże przyszłość, jednak to oni przede wszystkim tworzą kategorię prywatnych przedsiębiorców, osób pracujących na własny rachunek, stanowiących zaczątek klasy średniej i stanowią kategorię pracowników najemnych w prywatnych firmach i przedsiębiorstwach.

Czy w Polsce lat dziewięćdziesiątych można dostrzec lansowane przez środki masowego przekazu, szkołę, rodzinę, instytucje wyznaniowe wzory karier życiowych? Pewien ołtam prasy adresowanej do reprezentantów klasy średniej („Sukces”, „Twój Styl”, „Wprost”) lansuje wzorzec człowieka przedsiębiorczego, aktywnego, wykształconego, zorientowanego głównie na działalność zawodową, zbliżonego do zachodniego *yuppi* (*Young Urban Professional*)². *Yuppi* to jednostka, która po pierwsze — mieszka w jednym z wielkich miast lub w jego pobliżu, po drugie — przez całe życie nie ma mniej niż 25, nie więcej niż 45 lat, po trzecie — interesują ją pieniądze, sława, pozycja, styl, władza lub jakakolwiek kombinacja tych elementów. Jest „workoholikiem” zatrudnionym w dużej firmie, dla której pracuje sześć dni w tygodniu, po kilkanaście godzin dziennie. Jest profesjonalistą we własnej dziedzinie, ale często ignorantem poza nią. Nie ma czasu na założenie rodziny, więc najczęściej funkcjonuje w konkubinacie z drugim *yuppi*. Ludzie tego pokroju zainteresowani są utrzymaniem dobrej kondycji fizycznej (ćwiczenia w siłowniach lub salonach odnowy biologicznej, tenis, pływanie). Nie znam jednak badań, w których rozpoznano by znajomość modelu *yuppi* wśród młodzieży polskiej, stopień jego akceptacji i chęć kreowania własnego życia na jego wzór. Henryk Domański (1994, s. 128) za Ehrenreichem twierdzi, że po

² H. Domański (1994, s. 127) skrócił ten tłumaczy nieco inaczej: *young upper professionals*. *Oxford Advanced Learner's Dictionary podaje natomiast: yup-pie-young and ambitious professional person, esp one working in a city* (Oxford University Press 1989, s. 1489).

apogeum w latach osiemdziesiątych w Stanach Zjednoczonych moda na *yuppi* zaczyna słabnąć.

Z badań różnych zespołów pedagogów i socjologów wynika, że między początkiem lat osiemdziesiątych (1983) a rokiem 1991 znacznie spadł odsetek młodzieży deklarującej uznawanie jakiegokolwiek wzoru osobowego, reprezentowanego przez postać rzeczywistą lub fikcyjną, a wzrósł (z 50 do 80%) odsetek jawnie przyznających, że nie uznają żadnych wzorów osobowych (A. Gańczarczyk, 1994, s. 81; B. Fatyga, G. Fluderska, J. Wertenstein-Zuławski, 1993, s. 34-35).

2. Aspiracje edukacyjne i postrzeganie przyszłości

Brak sprecyzowanego wzoru osobowego nie wyklucza posiadania przez młodzież wyobrażenia o własnej przyszłości, o własnym zawodzie, wykształceniu, dziedzinie aktywności zawodowej. Im bliżej momentu podjęcia pracy, tym bardziej sprecyzowane wyobrażenia w tych sprawach. Wybór dłuższej drogi kształcenia decyzje dotyczące profesji przesuwa w czasie, a podjęcie nauki w dwu- lub trzyletniej szkole zawodowej, bez planów dalszego kształcenia się związane jest z koniecznością podjęcia takiej decyzji już przez czternasto- czy piętnastolatków.

Maria Tyszkowa (1985, s. 73) wskazuje na trzy grupy czynników wpływających na wyobrażenie o własnej przyszłości. Są to: czynniki społeczno-ekonomiczne, kulturowe i świadomościowe. Czynniki społeczno-ekonomiczne ściśle wiążą się z pozycją zawodową rodziców, usytuowaniem ich zawodów w hierarchii dochodu i prestiżu społecznego, posiadaniem dóbr trwałego użytku. Czynniki kulturowe i świadomościowe związane są przede wszystkim z poziomem wykształcenia rodziców, posiadaniem dóbr ułatwiających kontakt z kulturą symboliczną, uznawanymi wzorami sukcesu życiowego, aspiracjami rodziców wobec własnego życia i przyszłości potomstwa. W dotychczasowych badaniach ustalono szereg zależności pomiędzy czynnikami strukturalnymi, kulturowymi i osobowymi a poziomem aspiracji edukacyjnych, jak również poziomem aspiracji rodziców co do wykształcenia dzieci (*Oświata w społecznej...*, 1984; *Rodzice o przyszłości...*, 1994).

Z badań Wiesława Wiśniewskiego (1988, s. 96, 97) realizowanych na kilkutyśięcnych próbach Polaków w wieku od 15 do 44 lat (rok 1977, 1983 i 1986) wynika, iż aspiracje edukacyjne z pierwszego miejsca, jakie zajmowały w drugiej połowie lat siedemdziesiątych, w latach osiemdziesiątych przesunęły się na miejsce czwarte, ustępując pola celom związanym z życiem rodzinnym, sprawami mieszkaniowymi i aspiracjami materialnymi, co wystąpiło we wszystkich kategoriach wiekowych osób badanych. Ale wśród najmłodszych (15 do 24 lat) w roku 1986 aspiracje edukacyjne znów znalazły się na pierwszym miejscu. Wyraźnie niższy poziom aspiracji edukacyjnych utrzy-

mywał się w latach osiemdziesiątych u osób starszych, co tłumaczono dysproporcją płac, wyższych za prace proste, nie wymagające wyższego wykształcenia, niższych za pracę kadry wykwalifikowanej, np. inżynierów (W. Wiśniewski, 1988, s. 97).

Jaki jest dziś poziom aspiracji edukacyjnych polskiej młodzieży? Ostatnio opublikowane rezultaty rozpoznania aspiracji edukacyjnych (badania na ogólnopolskiej próbie uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych) pochodzą z lat 1985-1987. Wynika z nich, iż 60% młodzieży ze szkół podstawowych chciałoby się dalej uczyć w szkołach średnich, kończących się maturą, a niecałe 40% wskazywało na szkoły zawodowe. W tym czasie szkolnictwo ponadpodstawowe oferowało 60% młodzieży miejsca w szkołach zawodowych i 40% w pełnych szkołach średnich. Wśród badanych uczniów szkół ponadpodstawowych w tym samym czasie 52% deklarowało chęć pójścia na wyższą uczelnię, 23% do szkół pomaturalnych; 25% nie zamierzało się dalej kształcić. Najwyższy odsetek (rzędu 93-98%) aspirujących do studiów wyższych odnotowano wśród uczniów liceów ogólnokształcących (J. Pólturzycki, 1994, s. 226).

W dalszej części artykułu zaprezentuję analizy aspiracji edukacyjnych młodzieży w wieku od 13 do 17 lat, mieszkającej na terenach przygranicznych, uczącej się w szkołach ślubickich. Prezentację tego materiału warto chyba poprzedzić choćby krótką charakterystyką struktury wykształcenia polskiego społeczeństwa, jak również strukturą kształcenia ponadpodstawowego w polskich szkołach.

Wśród Polaków najliczniej reprezentowani są ludzie z wykształceniem podstawowym, którzy stanowią 45% ogółu społeczeństwa. Prawie 1/4 legitymuje się wykształceniem zawodowym, 1/4 średnim, a niecałe 7% to osoby z wykształceniem wyższym. Nieco lepiej wygląda struktura wykształcenia osób młodych (do 44 roku życia), bo mniej jest wśród nich ludzi z najniższym poziomem wykształcenia (30%), nieco więcej z zawodowym (32%) i prawie tyle samo ze średnim (30%). Niski wskaźnik wykształcenia wyższego (6,9%) dotyczy niestety również tej kategorii wiekowej (dane szczegółowe w tab. 1).

Jak wygląda struktura kształcenia w polskich szkołach ponadpodstawowych? Na przestrzeni ostatnich piętnastu lat systematycznie spada liczba uczniów trafiających po szkole podstawowej do szkół zawodowych (z 54,4% do 39,5%), choć w dalszym ciągu są one typem szkoły, w której uczy się większość absolwentów szkół podstawowych. Odsetek uczniów liceów ogólnokształcących (18,1% w 1980/1981 r.) wzrósł o 10% (dokładne dane w tab. 2).

Jeśli chodzi o kształcenie na poziomie wyższym, to studenci w ostatnich piętnastu latach stanowili 1-1,5% ogółu ludności w naszym kraju. Potencjalni studenci (a więc osoby w wieku od 20 do 24 lat) stanowili 9-10% młodzieży w latach osiemdziesiątych i 13-15% w latach dziewięćdziesiątych; obserwować można pod tym względem lekką tendencję wzrostową (patrz tab. 3).

Jakie aspiracje przejawiają badani przez nas uczniowie ze Słubic? W 1992 r. najwięcej uczniów (32,6%) aspirowało do wykształcenia średniego, 28,5% do wyższego i 18,8% do pomaturalnego. W dwa lata później zdecydowana większość (45,5%) deklarowała chęć uzyskania wykształcenia wyższego, 19,7% pomaturalnego, 23,4% - średniego. Wzrost aspiracji edukacyjnych wśród badanej młodzieży jest bardzo wyraźny, co ilustrują dane z tab. 4. Nastąpił duży spadek zainteresowania wykształceniem zawodowym i średnim zawodowym.

Zróznicowane są aspiracje edukacyjne chłopców i dziewcząt. Dziewczęta już w pierwszym etapie badań deklarowały chęć kształcenia się przede wszystkim na poziomie wyższym, następnie pomaturalnym i średnim. Chłopcy w 1992 r. wybierali w większości wykształcenie średnie zawodowe, następnie zawodowe, a dopiero w trzeciej kolejności wyższe. Dziś na pierwszym miejscu aspirują — podobnie jak dziewczęta — do wykształcenia wyższego. Zróznicowanie aspiracji ze względu na płeć jest istotne statystycznie na poziomie 0.001, (dokładne dane - tab. 5).

Również wiek badanych jest cechą silnie różnicującą ich aspiracje edukacyjne. Uczniowie szkół ponadpodstawowych częściej niż ich koledzy ze szkół podstawowych deklarowali chęć kształcenia na poziomie wyższym i pomaturalnym. W 1994 r. 74-80% młodzieży z pierwszych i drugich klas szkół ponadpodstawowych chciałoby kontynuować naukę w szkołach pomaturalnych lub w wyższych uczelniach. Podobny zamiar deklarowało 40% uczniów z klas siódmych i ósmych (odnośne dane w tab. 6).

Ciekawe, że aspiracje do wykształcenia na poziomie wyższym przejawiają uczniowie otrzymujący zarówno dobre, jak i słabe oceny szkolne. Przed trzema laty aspiracje do wyższego wykształcenia zgłaszało 2,7% uczniów ze słabymi ocenami z języka polskiego, przed rokiem natomiast aż 20% takich uczniów. Przed trzema laty poprzestać na wykształceniu zawodowym chciała połowa uczniów ze słabymi notami z języka ojczystego, przed rokiem - 30%. Występują wyraźne regularności empiryczne dotyczące aspiracji edukacyjnych i ocen szkolnych. Im lepsze oceny uzyskują uczniowie, tym wyższy prezentują poziom aspiracji edukacyjnych, częściej aspirują do wykształcenia wyższego i pomaturalnego, znacznie rzadziej zainteresowani są niższymi poziomami wykształcenia (dane ilustrujące te tendencje zawiera tab. 7).

Czym można tłumaczyć tak znaczny wzrost aspiracji edukacyjnych młodzieży szkolnej? Powodów będzie kilka. Po pierwsze, sędzę, iż oferta odpłatnych szkół ponadpodstawowych i wyższych, w których nie trzeba zdawać egzaminów wstępnych, poszerzyła krąg zainteresowanych dalszym kształceniem. Wskazywałyby na to przede wszystkim wzrost aspiracji edukacyjnych uczniów ze słabszymi ocenami szkolnymi. Po drugie, być może w społecznej świadomości zaczyna funkcjonować wiedza o tym, iż najniższe wskaźniki bezrobocia występują wśród osób z wyższym poziomem wykształcenia (dla porównania dane o bezrobociu w tabeli 8). Po trzecie, od 1993 r. widać wyra-

zną proporcjonalną zależność między poziomem wykształcenia a wysokością dochodów, zwłaszcza w sektorze prywatnym (H. Domański, 1994, s. 155; M. Marody, 1993, s. 23; J. Czapiński, 1995, s. 23). Być może jest to również dostrzegane przez młodych ludzi, dla których wykształcenie będzie wartością przynoszącą wyraźne korzyści materialne.

W. Wiśniewski wyjaśniał wspomniane już wcześniej obniżenie się aspiracji edukacyjnych w 1981 r. spadkiem optymizmu społecznego (mierzonego odczuciem posiadania dużych szans na osiągnięcie najważniejszych dążeń). W 1977r. 43% Polaków w wieku 25-49 lat przejawiało optymistyczne nastawienie wobec przyszłości, w 1981 było ich 22%, a w 1986 36%. Młodzi Polacy mieli wyższy poziom aspiracji, gdy wyższy był również poziom optymizmu.

Jaki jest poziom optymizmu badanej przez nas młodzieży? Zostały zastosowane dwa pytania wskaźnikowe — dotyczące sposobu widzenia optymistycznie lub pesymistycznie własnej przyszłości oraz przyszłości społeczeństwa. Pod względem antycypowania własnej przyszłości nie ma różnic między 1992 i 1994 rokiem. Optymistycznie nastawione wobec tego, co ich indywidualnie czeka, było 80% badanej młodzieży (w tym 1/3 wyrażała zdecydowany optymizm). Spośród 117 uczniów, którzy brali udział w naszych badaniach dwukrotnie, trwałością przekonań w sprawie własnej przyszłości cechowało się 75%; niemalże wszyscy oni należeli do grona optymistów (tab. 9a).

Między pierwszym i drugim etapem badań wzrosła o około 10% grupa uczniów widzących pesymistycznie przyszłość naszego społeczeństwa. W pierwszym badaniu było ich 37%, a w dwa lata później 48%. Podobne odsetki odpowiedzi twierdzących wystąpiły przy zdaniu „przyszłość wygląda bardzo ponuro”: (1992 - 37,5%, 1994 - 42,1%). Optymistycznie widziało przyszłość naszego społeczeństwa początkowo 63%, następnie 52% respondentów. Również trwałość przekonań była mniejsza, gdyż dotyczyła 46% uczniów. 35% utraciło wcześniejszy optymizm co do szans na przyszłość naszego społeczeństwa, a 19% go uzyskało (tab. 9b).

Nie ma jednak znaczących różnic w aspiracjach edukacyjnych młodzieży przejawiającej optymistyczne lub pesymistyczne nastawienie wobec przyszłości własnej i przyszłości społeczeństwa. Jedynie w przypadku aspiracji do kształcenia na poziomie wyższym i tylko w pierwszym etapie badań (1992) częściej wskazywali na nie uczniowie z ufnością widzący własną przyszłość niż spoglądający na nią z obawą (31% : 15%).

Czy plany związane z wykształceniem zostaną przez dzisiejszych nastolatków zrealizowane, będzie zależało od wielu okoliczności; z pewnością przede wszystkim od tego, czy zwiększy się oferowana młodzieży liczba miejsc w szkołach ogólnokształcących oraz na wyższych uczelniach. W wymiarze jednostkowym ważne dla osiągnięcia planowanego wykształcenia będą: pracowitość, wytrwałość, sprzyjająca sytuacja materialna rodziny, jak również konsekwentne realizowanie poszczególnych etapów obranej drogi. O wyższe

wykształcenie warto będzie jednak zabiegać.

Janusz Czapiński (1995, s. 23) pisząc o pożytkach wynikających z wyższego wykształcenia wskazuje przede wszystkim na wysokość dochodów, satysfakcję z wykonywanej pracy i pozafinansową do niej motywację. Ludzie z wyższym wykształceniem prowadzą przy tym bardziej higieniczny tryb życia, rzadziej palą, dłużej żyją i są bardziej usatysfakcjonowani; optymistycznie patrzą w przyszłość, wykazują większą aktywność. Mają większe możliwości adaptacyjne, co jest szczególnie ważne w okresach zmian gospodarczych i ustrojowych, jakich obecnie jesteśmy świadkami w krajach Europy Środkowej i Wschodniej.

Literatura

- CZAPIŃSKI J. (1995): Pożytki z głowy, „Polityka” nr 26.
- DOMAŃSKI H. (1994): Społeczeństwa klasy średniej, Warszawa.
- FATYGA B., FLUDERSKA, G., WERTENSTEIN-ŻUŁAWSKI J. (1993): „Wszystko byłoby z nami w porządku, gdyby nie rzeczywistość”. O Życiu codziennym młodzieży w Polsce, [w:] Młodym być... Młodzież szkolna '92, red. K. Kosela, Warszawa.
- GAŃCZARCZYK A. (1994), Orientacje życiowe młodzieży w warunkach transformacji ustroju, Katowice.
- JANOWSKI A. (1977), Aspiracje młodzieży szkół średnich, Warszawa.
- KOZAKIEWICZ M. (1965): Nowa młodzież. Mít i rzeczywistość, Warszawa.
- MARODY M. (1993), W poszukiwaniu sensu zbiorowego, „Polityka” nr 42.
- OBUCHOWSKI K. (1967), Psychologia dążeń ludzkich, Warszawa.
- OSTROWSKA K. (1994), W poszukiwaniu wartości, Gdańsk.
- OŚWIATA w społecznej świadomości, red. W. Wiśniewski (1984), Warszawa.
- PÓŁTURZYCKI J. (1994), Osiągnięcia absolwentów szkół polskich w latach 1985-1989, Toruń.
- RODZICE o przyszłości edukacyjnej swoich dzieci, red. M. Szymański (1994), Warszawa.
- SULEK A. (1983), Wartości życiowe dwóch pokoleń, [w:] Ciągłość i zmiana tradycji kulturowej, red. S. Nowak, Warszawa.
- SZEFER-TIMOSZENKO J. (1981), Aspiracje w życiu człowieka, Katowice.
- SZCZEPAŃSKI J. (1984), O indywidualności, Warszawa.
- TYSZKOWA M. (1985), Rola rodziny w kształtowaniu się wyobrażeń o własnej przyszłości i aspiracjach życiowych dzieci i młodzieży, [w:] Rozwój dziecka w rodzinie i poza rodziną, red. M. Tyszkowa, Poznań.
- WIŚNIEWSKI W. (1988), Wykształcenie w systemie wartości społeczeństwa polskiego (przemiany w latach 1977-1986), „Studia Socjologiczne” nr 1.

Tabela 1

Poziom wykształcenia Polaków w wieku powyżej 15 lat
wg spisu powszechnego (wartości procentowe)

Poziom wykształcenia	Ogółem	W wieku od 15 do 44 lat
Podstawowe	45,0	30,5
Zawodowe	23,7	32,5
Średnie	24,8	30,1
Wyższe	6,5	6,9
(w tys.)	28 142	16 824

Źródło: *Rocznik Statystyczny 1994*, s. 54.

Tabela 2

Absolwenci szkół podstawowych przyjęci do szkół
ponadpodstawowych (wartości procentowe)

Szkoły ponadpodstawowe	1980/81	1985/86	1990/91	1993/94
Zasadnicze zawodowe	54,4	53,0	45,9	39,5
Średnie zawodowe (z maturą)	25,2	23,4	25,6	28,3
Średnie ogólnokształcące	18,1	20,1	22,8	28,0
Ogółem	97,7	96,5	94,3	95,8

Źródło: *Rocznik Statystyczny 1994*, s. 478.

Tabela 3

Odsetek studentów studiów dziennych

	1980/81	1985/86	1990/91	1992/93	1993/94
W stosunku do ogółu ludności	1,3	0,9	1,1	1,3	1,5
W stosunku do liczby młodzieży w wieku od 20 do 24 lat	9,1	9,8	12,6	13,8	14,7

Tabela 4

Aspiracje edukacyjne uczniów szkół ślubickich
(wartości procentowe)

Szkoły, do których młodzież pragnie uczęszczać	1992	1994
Podstawowe	4,8	4,4
Zawodowe	15,4	9,0
Średnie ogólnokształcące	9,2	7,0
Średnie zawodowe	23,4	14,4
Pomaturalne	18,8	19,7
Wyższe	28,5	45,5
N =	655	613

Tabela 5

Płeć a aspiracje edukacyjne młodzieży ślubickiej

Szkoły, do których młodzież pragnie uczęszczać	1992				1994			
	Chłopcy		Dziewczęta		Chłopcy		Dziewczęta	
	liczba	pro-cent	liczba	pro-cent	liczba	pro-cent	liczba	pro-cent
Podstawowe	15	5,2	16	4,3	18	7,3	9	2,5
Zawodowe	71	24,5	30	8,2	38	15,3	17	4,7
Średnie ogólnokształcące	25	8,6	35	9,6	18	7,3	25	6,8
Średnie zawodowe	91	31,4	62	17,0	47	19,0	41	11,2
Pomaturalne	43	14,8	80	21,9	28	11,3	93	25,5
Wyższe	45	15,5	142	38,9	99	39,9	180	49,3
N =	290		365		248		365	

Tabela 6

Wiek a aspiracje edukacyjne młodzieży szkół ślubickich
(wartości procentowe)

Szkoły, do których młodzież pragnie uczęszczać	1992				1994			
	kl. 7	kl. 8	kl. 9	kl. 10	kl. 7	kl. 8	kl. 9	kl. 10
Podstawowe	8,1	6,8	2,9	1,2	7,5	5,3	2,6	3,3
Zawodowe	17,4	24,1	10,2	10,3	13,4	15,9	4,7	3,9
Średnie ogólnokształcące	12,4	8,0	7,9	8,4	6,7	11,3	5,2	5,3
Średnie zawodowe	28,6	29,0	16,9	19,4	21,0	17,2	8,4	13,8
Pomaturalne	11,2	11,1	22,0	31,0	12,6	15,9	25,7	21,7
Wyższe	22,4	21,0	40,1	29,7	38,7	34,4	53,4	52,0
N =	161	162	177	155	119	151	191	152

Tabela 7

Oceny z języka ojczystego a aspiracje edukacyjne uczniów
szkół ślubickich (wartości procentowe)

Szkoły, do których młodzież pragnie uczęszczać	1992			1994		
	slabe	dost.	dobrze	slabe	dost.	dobrze
Podstawowe	10,9	7,0	0,8	15,9	3,5	1,7
Zawodowe	49,3	18,7	3,2	29,5	10,8	0,7
Średnie ogólnokształcące	5,5	12,0	6,8	10,2	10,0	3,8
Średnie zawodowe	30,1	30,0	14,6	12,5	21,2	9,7
Pomaturalne	1,4	18,3	23,8	11,4	20,8	21,7
Wyższe	2,7	14,0	50,9	20,5	33,8	62,4
N =	73	300	281	88	231	290

Tabela 8

Odesetek bezrobotnych według poziomu wykształcenia
(na 31 XII każdego roku)

Wykształcenie bezrobotnych	1991	1992	1993
Podstawowe	30,1	31,2	32,2
Zawodowe	37,4	38,4	39,1
Średnie ogólnokształcące	7,2	7,1	6,7
Policealne i średnie zawodowe	22,4	21,0	20,1
Wyższe	2,9	2,3	1,8
(w tys.)	2 155,6	2 509,3	2 889,6

Tabela 9a

Trwałość lub zmiana postrzegania własnej przyszłości

1992	1994				Ogółem
	Optymiści		Pesymiści		
	liczba	procent	liczba	procent	
Optymiści	85	72,6	19	16,2	104
Pesymiści	10	8,5	3	2,6	13
	95		22		117

Dane na podstawie Roczników Statystycznych:
1992, s. 108; 1993, s. 122; 1994, s. 129.

Tabela 9b

Trwałość lub zmiana postrzegania przyszłości społeczeństwa

1992	1994				Ogółem
	Optymiści		Pesymiści		
	liczba	procent	liczba	procent	
Optymiści	30	25,6	41	35,0	71
Pesymiści	22	18,8	24	20,5	46
	52		65		117

EWA NARKIEWICZ - NIEDBALEC

**ZUR WANDLUNG DER AUSBILDUNGSASPIRATIONEN
BEI DEN JUGENDLICHEN EINER GRENZSTADT
ZUSAMMENFASSUNG**

In dem Artikel wurden die Ergebnisse der viermal gemessenen Paneluntersuchungen zur Ausbildungsaspirationen der in Slubice lernenden Jugendlichen im Alter von 13 - 17 Jahren dargestellt. Vor der eigentlichen Analyse präsentiert man eine Liste von Ausbildungsaspirationen der Jugendlichen in Polen in den letzten zwanzig Jahren und gleichzeitig versucht man die in diesem Zeitabschnitt dominierende Lebensorientierung der polnischen Bürger zu charakterisieren. Im Vergleich zu den siebziger und achtziger Jahren ist bei den Jugendlichen ein Anstieg der Ausbildungsaspirationen zu beobachten. Dies wird ausdrücklich, indem sie sich erklären, eine Mittelausbildung (über 20%), ergänzende Fachausbildung nach dem Abitur (knapp 20%) und höhere Ausbildung (fast 30%) erreichen zu wollen. Die Autorin weist auf die vermutlichen Ursachen des Anstiegs von Aspirationen in diesem Bereich hin. Den Kontrast für das hohe Niveau der Ausbildungsaspirationen bildet die Ausbildungsstruktur der polnischen Bürger, von denen die meisten nur eine Grundschulausbildung und nur wenige eine höhere Ausbildung besitzen.

Die Autorin macht darauf aufmerksam, daß das Angebot der nach der Grundschule weiterführenden Schulen den Aspirationen nicht entgegenkommt, denn in diesem Angebot überwiegen immer noch die berufsbildenden Schulen. In dem Bereich der Ausbildung gibt es jedoch auch positive Wandlungen. Seit dem Anfang der neunziger Jahre wird die Zahl der Schüler, die nach der Grundschule in allgemeinbildende Lyzeen kommen, immer größer. Es wächst auch die Zahl der Studierenden.